

Klara Šumenjak

Fakulteta za humanistične študije,
Univerza na Primorskem
klara.sumenjak@fhs.upr.si
ORCID: 0009-0002-7925-2261

Jožica Škofic

ZRC SAZU,
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša;
Fakulteta za humanistične študije,
Univerza na Primorskem
jozica.skofic@zrc-sazu.si
ORCID: 0000-0003-3478-5056

Predpripravljeno besedilo kot ogledalo pokrajinske raznolikosti govornega jezika: gradivo, analiza in didaktična uporaba

V prispevku je predstavljena jezikovna analiza treh narečnih besedil, zbranih s pomočjo vnaprej pripravljene, skonstruirane besedila, zapisane v slovenskem knjižnem standardu, in možnosti njegove uporabe v izobraževalnem procesu. Vnaprej pripravljeno besedilo so informanti iz različnih slovenskih krajev pretvorili v svoj domači, neformalni jezikovni kod (narečje, pogovorni jezik, mestno govorico ...), ga prebrali in posneli ter s tem omogočili njegovo nadaljnjo jezikoslovno obdelavo – fonetični zapis in jezikoslovno analizo. V besedilu so bile uporabljene besede iz gramatičnega dela vprašalnice za Slovenski lingvistični atlas (SLA), s katerimi je mogoče preverjati razvoj izbranih izhodiščnih splošno-slovenskih fonemov v posnetih govorih. Doslej je bilo zbranih več kot 50 zvočnih posnetkov iz različnih krajev – posnete govore je mogoče uvrstiti v narečja različnih narečnih skupin ter posamezne različice pogovornega jezika in mestne govore. Prispevek izpostavlja tudi nekatere izzive, povezane z oblikovanjem optimalnega nabora fonemov oz. vključitvijo/izbiro ustrezne leksike, ki bi omogočala učinkovito prepoznavanje (narečne) raznolikosti slovenskega jezikovnega prostora, in predstavitev tovrstnega gradiva v digitalnem okolju.¹

Ključne besede: govornena slovenščina, jezikovna zvrstnost, narečno besedilo, jezikoslovna analiza

Pre-prepared Text as a Reflection of Regional Variation of Spoken Language: Data, Analysis and Applied Perspective

Based on three selected local dialect texts, the article presents an analysis of dialect material collected through a pre-prepared standard text and explores its potential for further linguistic analysis and use in the educational process. Informants from various Slovene regions were asked to render a short text written in Standard Slovene into their local, informal linguistic codes (dialects, colloquial varieties, or urban vernaculars). The resulting recordings enable systematic phonetic transcription and subsequent linguistic analysis. The text incorporates lexical items from the grammatical section of the Questionnaire for the Slovene Linguistic Atlas (SLA), which allow for tracing the development of selected features of the initial Common Slovenian phonological system in the recorded speech samples. To date, more than fifty recordings have been collected, representing all Slovene dialect groups. The article also discusses methodological challenges related to defining an optimal phoneme set and selecting appropriate lexical material to ensure effective recognition of dialectal variation and to the digital presentation of the collected data.

Keywords: spoken Slovene, language variation, dialectal text, linguistic analysis

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega projekta ARIS Temeljne raziskave za razvoj govornih virov in tehnologij za slovenski jezik (J7-4642) in programa Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju (P6-0038).

1 Uvod

Dialektologija pri preučevanju sinhronih zemljepisnih različic jezika in njihovega razvoja uporablja različne raziskovalne metode, dogovorjeni znanstveni fonetični zapis, dokumentacijo z natančnimi metapodatki ter jezikoslovno analizo, ki od raziskovalca zahteva dobro poznavanje vseh ravni jezikovnega sistema posameznih krajevnih govorov. Za izvedbo zanesljive dialektološke raziskave je treba upoštevati številne dejavnike, kot so izbor informantov, način zbiranja in snemanja gradiva, označevanje in vključevanje posnetkov v analizo, način zapisovanja ter nadaljnja obdelava zbranega gradiva. Ker izbira informantov oz. informatorja bistveno vpliva na zanesljivost in reprezentativnost zbranega gradiva, je priporočljivo, da se za opis določenega govora transkribira in analizira govor več informantov, saj bi sicer obstajala nevarnost, da se raziskuje le posameznikov idiolekt (prim. Kenda Jež 2002; Marc Bratina 2009; Šumenjak 2013a; Gostenčnik 2025). Tudi pri snemanju narečnega govora je treba biti pozoren na več dejavnikov, saj morajo biti posnetki tehnično in vsebinsko ustrezni, upoštevati je treba fazo snemanja (npr. sproščenost odnosa med narečnim govorcem in raziskovalcem) in vlogo izpraševalca (prim. Šumenjak 2013b). Posnetki morajo vsebovati tudi ustrezne metapodatke, kot so čas in kraj snemanja, podatki o informantu in izpraševalcu, način snemanja, vrsta besedila (prim. Verdonik, Gostenčnik 2024). Najzahtevnejši del dialektološkega dela pred jezikoslovno analizo² je natančna fonetična transkripcija, ki od zapisovalca ne zahteva le znanja, ampak predvsem natančnost in potrpežljivost.³

V nadaljevanju je predstavljeno zbiranje jezikovnih podatkov s pomočjo vnaprej pripravljene besedilne predloge in njihova jezikoslovna analiza s poudarkom na primerljivosti posameznih govornih realizacij, ki izkazujejo tudi pokrajinske, narečne jezikovne značilnosti. Pri zbiranju gradiva niso bili upoštevani klasični kriteriji za izbor (narečnih) informantov, saj raziskava ne sledi ciljem klasične izoglosne dialektologije⁴ in njen namen ni zajem vseh tipičnih narečnih značilnosti izbranega krajevnega govora ali poglobljena jezikoslovna obravnava posameznih jezikovnih pojavov, pač pa

² Glede na raziskovalne cilje zbiranju in zapisu narečnega gradiva sledi njegova analiza na izbrani jezikovni ravni (glasovni, oblikovni, skladenjski, leksikalni).

³ Podrobnejša predstavitev in primerjava različnih zapisovalnih sistemov za zapis narečnih besedil – prevodov tu predstavljene knjižne (standardne) predloge – sta predmet drugega članka, ki je v pripravi.

⁴ »Z izrazom *izoglosna dialektologija* označujemo skupino pristopov, ki temeljijo na kvalitativnih dialektoloških raziskavah – diahronih (zgodovinskih), genealoških (primerjalnojezikoslovnih) in sinhronih, in sicer tako strukturalističnih kot funkcionalnih, generativnih ali sociolingvističnih. Ti pristopi se opirajo na kvalitativno analizo prostorskih narečnih podatkov, pogosto zbranih za potrebe jezikovnih atlasov« (Aurrekoetxea idr. 2023: 14). O delitvi na geneo-, tipo- in sociolinguistiko prim. tudi Brozović (1996) in aplikacijo njegove delitve v Šekli (2023); kot primer strukturalistične diahrono-sinhrono obravnave slovenskih narečij glej Rigler (1963), tudi Logar (1981) (oba izhajata iz Ramovševega zgodovinskega jezikoslovja, prim. Ramovš 1936, 1950).

bolj shematska predstavitev zemljepisnih različic slovenskega jezika širšemu krogu uporabnikov.

2 Priprava knjižnega besedila

Za zbiranje jezikovnega gradiva je bilo vnaprej pripravljeno knjižno besedilo, v katerem je bilo uporabljenih 43 besed iz gramatičnega dela vprašalnice za *Slovenski lingvistični atlas* (SLA), s katerimi je mogoče preverjati razvoj izbranih izhodiščnih splošno-slovenskih fonemov (prim. Logar 1981) v posameznem krajevnem govoru. S tako izbranimi leksemi je mogoče ugotavljati razvoj dolgega issln. *ə v besedah *vas* in *dan*, novoakutiranega *ə v nezadnjem besednem zlogu v besedah *maša* in *pasji*, preverjati razvoj kratkega naglašeneega *ə v besedi *pes* in nenaglašeneega *ə v besedah *hlebec* in *petek*. V besedilo so bile vključene tudi besede za pregled razvoja nosnikov, in sicer stalno dolgega *ɛ v besedah *pet* in *petek*, prednaglasnega *ɛ z dolgim cirkumfektiranim samoglasnikom v ponaglasnem zlogu za preverjanje t. i. terciarnega umika cirkumfleksa v besedi *meso*, stalno dolgega *ɔ v besedah *pot* in *mož*. Za pregled razvoja jata (*ě) so bile uporabljene besede s stalno dolgim *ě v besedah *mleko* in *sveča*, akutiranim *ě na nezadnjem besednem zlogu v besedah *breza* in *cesta*, *ě v prednaglasnem položaju v besedi *levica* in kratkega naglašeneega *ě v zadnjem besednem zlogu v besedi *oreh* za preverjanje odraza ponaglasnega *ě v narečjih z naglasnim umikom s končnega zloga na prednaglasni zlog. Razvoj dolgega cirkumfektiranega etimološkega *o je mogoče spremljati v leksemih *noč* in *bog*, razvoj akutiranega *o v nezadnjem besednem zlogu v besedi *volja*, prednaglasni *o v predzadnjem zlogu za preverjanje odraza morebitnega umično naglašeneega *o v besedi *koza* in prednaglasnega *o z dolgim cirkumfektiranim samoglasnikom v ponaglasnem zlogu za preverjanje t. i. terciarnega umika cirkumfleksa v besedi *oko*. Razvoj dolgega cirkumfektiranega etimološkega *e je mogoče spremljati v leksemu *med*, akutiranega *e v nezadnjem besednem zlogu v besedah *ženska* in *sedem*, umično naglašeneega *e pa v besedi *žena*. Razvoj stalno dolgih *i, *u in *a se lahko preverja v besedah *zima*, *luč* in *grad*, razvoj akutiranih *u in *a v nezadnjem besednem zlogu pa v besedah *kruha* (Red) in *krava*.⁵ Refleks stalno dolgega zložnika *ɭ je mogoče opazovati v besedi *volk*, refleks kratkega naglašeneega zložnika *ɭ pa v besedi *poln*,⁶ refleks naglašeneega zložnika *ɣ v besedi *prst*. Razvoj *l, *lj in *ń, *nj je mogoče opazovati v besedah *ključ* (*klučь), *svinja* (*svinьja), *češnja* (*čeršńja).

⁵ Za nadaljnje zbiranje gradiva bo besedilo treba preoblikovati tako, da se bo iskalo besedo z akutiranim *a* v osnovi (npr. v Ied *krava*, Red *krave* ...), saj je v sedanji obliki v Rmn (*krav*) naglašeni *a* cirkumfektiran.

⁶ Pri izbranem leksemu je možna drugotna podaljšava, zato je v naslednji fazi raziskave predvidena njegova zamenjava.

V besedilih je mogoče opazovati različne narečne glasovne spremembe, npr. preglas za palatalnimi soglasniki v besedah *sveča* in *maša*; razvoj **črě-* v besedi *češnja*, razvoj protetičnega *v-* pred zadnjimi samoglasniki v besedah *oreh*, *ovce*, *oko*, *okoli* in (ohranjanje) protetičnega *j-* pred sprednjimi samoglasniki v besedah *ime*, *imam* in *imejte* ter *iti*, razvoj *-m > -n* v 1. osebi ednine glagolov *sem*, *jem*, *imam*, *nimam*, *delam*; razvoj *h > f* v besedi *hruška*, razvoj *j > dž* v besedi *jabolko* ter razvoj *v > f* pred nezvenečimi nezvočniki in v izglasju v besedah *krav* in *ovce*. V besedilu je tudi novejša beseda *korona*, kjer je mogoče opazovati kvaliteto in kvantiteto naglašene *o*.

Na podlagi tako izbranih leksemov je bilo torej za raziskovalne namene skonstruirano naslednje besedilo z jezikovnimi elementi, ki omogočajo primerjavo (narečnih) odrazov pri govorcih iz različnih okolij.

Dober dan, moje ime je (ime mi je) _____, prihajam iz (doma sem v) _____ in danes je petek, 7. december (decembra), leta 2085. Zunaj je prava zima. Zgodaj zjutraj sem za zajtrk jedel (jedla) poln koš dobrot: hlebec kruha, mleko, oreh, rozine, soseda pa je za vse kuhala kavo. Ker je bila zunaj še noč in luč ni delala, mi je družbo delala sveča.

Za malico ponavadi jem češnje, jabolko, hruško, grozdje, za kosilo pa meso, kruh in solato, pijem pa vino ali vodo.

Naša vas je zelo majhna, doma imam veliko živali: 5 kokoši, prašiče, mačka, ki lovi miši, ovce, je pa tudi 1 koza in 1 zajec. Nimam pa krav in na srečo niti dosti muh ni. Mojo hišo čuva velik pes, pravi pasji čuvaj, ker je zadnjič ovce napadel volk.

Ker vsak dan dosti delam, me zvečer bolijo roke, predvsem levica, in noge, predvsem en prst. Kakšen krat me boli tudi oko, zato moja volja zvečer ni najboljša.

Vsako nedeljo je v vasi maša, kjer gospod na koncu vedno konča z besedami »Bog nam pomagaj, da bo konec s to korono«. Dober mož, ni kaj. Je pa rekel, da je bila zadnjič pri njem ena ženska in njen mož (mož in žena), ki sta hotela kupiti dober med in pogledati sosednji grad. Pot do grada (gradu) ni dolga, cesta je lepa, okoli so breze. Ključa za v grad pa nimamo. Zdaj pa moram iti, ker je že pozno. Lepo se imejte!

3 Zbiranje gradiva in označevanje

Metodo zbiranja narečnega gradiva z vnaprej skonstruiranimi stavki z izbranimi jezikovnimi elementi sta uporabljala tudi začetnika lingvistične geografije za slovenščino Georg Wenker⁷ in Lucien Tesnière,⁸ ki sta zbiranje narečnih podatkov zasnovala (tudi) na naboru vzorčnih povedi, v katere so bili vključeni izbrani narečni pojavi. Podobno (z določitvijo teme besedila) je narečno gradivo s svojimi študenti na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani zbirala tudi Vera Smole in ga objavila na spletni strani <https://narecja.si> – gre za primerjalne frazeme in opise stare kmečke hiše, kjer so besedila predstavljena z zvočnim posnetkom ter zapisom v fonetični in poknjženi transkripciji ter jezikoslovno analizirana.

Zbiranje tu predstavljenega gradiva s pomočjo vnaprej pripravljenega knjižnega besedila se je začelo leta 2021 in še vedno poteka. K sodelovanju so bili povabljeni študenti, sodelavci in prijatelji, ki so zapisano besedilo prebrali in ga nato povedali v svojem domačem govoru. Doslej je bilo zbranih več kot 50 posnetkov iz vseh sedmih slovenskih narečnih skupin, ki pa za zdaj še niso enakomerno zastopane.

Vsi informanti so ob istem izhodiščnem besedilu dobili enak napotek, naj ga prenesejo v svoj vsakdanji govor in se posnamejo – bodisi v lokalnem narečnem krajevnem govoru, bodisi v nadnarečni mestni govorici ali pogovornem jeziku, kot ga dejansko govorijo. Podatki o informantu in kraju snemanja so zajeti v besedilo, informacija o času snemanja pa je zabeležena s pridobitvijo zvočne datoteke. Drugi podatki o govorcu niso bili zbrani. Zavedamo se, da rezultat takega zbiranja jezikovnega gradiva ne more predstavljati povsem avtentičnega, spontanega govora, kot ga je mogoče zajeti v

⁷ Georg Wenker (1852–1911) je začetnik lingvistične geografije. Med letoma 1879 in 1888 je delal kot knjižničar na Univerzi v Marburgu in vsem šolskim ravnateljem v Nemškem cesarstvu poslal pisne vprašalnike, v katerih je uporabil 40 stavkov, ki so bili kasneje poimenovani po njem (t. i. Wenkersätze). Sčasoma je zbral skoraj 50.000 vprašalnikov s prevodi stavkov v posamezne krajevne govore in nato del podatkov objavil v atlasu *Sprachatlas des Deutschen Reichs*. Projekt se v digitalizirani obliki nadaljuje v Raziskovalnem centru za nemški jezikovni atlas (Forschungszentrum Deutscher Sprachatlas) Univerze v Marburgu in je dostopen na spletni strani **Regionalsprache.de** (REDE) (prim. Lameli 2010: 575–576; Fleischer 2017). V arhivu Wenkerjevega atlasa v Marburgu je shranjeno tudi gradivo, zbrano v 16 krajevnih govorih slovenskega koroškega ziljskega, rožanskega in podjunskega narečja (prim. Škofic 2020).

⁸ Lucien Tesnière (1893–1954) je bil Meilletov študent, ki je leta 1925 na Univerzi v Strasbourgju doktoriral s temo *Les formes du duel en slovène* in pripravil Atlas dvojine v slovenskih narečjih – *L'Atlas pour servir à l'étude du duel en slovène*, za katerega je gradivo zbral v času 1920–1924, ko je kot lektor francoščine deloval na ljubljanski univerzi. Poleg izpisovanja gradiva iz različnih dialektoloških virov je narečne podatkov pridobil tudi s terenskim delom, za katerega si je po vzoru Julesa Gillerona in Edmonda Edmunda v *Lingvističnem atlasu Francije* (1902–1910) pripravil tudi vprašalnice s 424 vprašanji (besedami, besednimi zvezami, stavki), na katera so odgovarjali (oz. stavke in besedne zveze prevajali v narečje) informanti v 87 od 284 točk atlasa. Tesnière je v atlasu objavil in komentiral gradivo za 84 vprašanj (prim. Sušnik 2025; Schlamberger Brezar 2025; Tesnière 2023).

klasičnih terenskih raziskavah, vendar se je gradivo kljub temu izkazalo kot primerno za prikaz živih govorjenih različic slovenščine različnih družbenih skupin različnih slovenskih pokrajin. Za natančnejšo (socio)lingvistično analizo bi bilo smiselno pridobiti tudi druge metapodatke o govorcih, saj so iz posnetkov večinoma razvidni le osnovni podatki (npr. spol), ne pa tudi starost, stopnja izobrazbe, poklicna in interesna ozadja, morebitne selitve ali vplivi drugih jezikovnih različic. Večina informantov je besedilo posnela s prenosnimi telefoni; kakovost posnetkov je zato različna in odvisna od naprave ter akustike prostora. Posnetki so bili najpogosteje shranjeni v formatu .m4a in .mp3.

Tak pristop zbiranja gradiva kljub nekaterim omejitvam omogoča jezikoslovno primerjavo posameznih govorov, saj vsi informanti izhajajo iz istega izhodiščnega besedila, kar olajša prepoznavanje sistemskih fonetičnih, morfoloških in leksikalnih razlik med njihovimi zemljepisnimi različicami jezika. Pilotna raziskava je pokazala, da zbrani podatki dobro izkazujejo zemljepisno raznolikost slovenskega jezika, zlasti v glasovju.

4 Predstavitev obravnavanega gradiva

V nadaljevanju so predstavljeni trije primeri narečnih govornih realizacij predloženega knjižnega besedila. Za fonetično transkripcijo in analizo so bili izbrani krajevni (mestni) govor Kamnika, ki spada v gorenjsko narečje gorenjske narečne skupine, krajevni govor Dokležovja, ki spada v prekmursko narečje panonske narečne skupine, in krajevni govor Medane, ki spada v briško narečje primorske narečne skupine. Za vsak govor je pripravljen fonetični zapis⁹ in analiza na glasovni, oblikovni, besedni in skladenjski ravni.

4.1 Jugovzhodna slovenščina – gorenjska narečna ploskev – gorenjsko narečje – narečni krajevni govor Kamnika

Govor Kamnika spada v gorenjsko narečje gorenjske narečne skupine, kot se govori nekako v trikotniku Ljubljana–Kamnik–Kranj. Narečje ima monoftongični sistem samoglasnikov, dolgi naglašeni samoglasniki so mogoči v vseh besednih zlogih, kratki naglašeni pa samo v zadnjih ali edinih besednih zlogih; gorenjsko narečje ima tonemski naglas na dolgih in dinamični naglas na kratkih zlogih. Močna je narečna slabitev visokih kratkih (naglašeni in nenaglašeni) samoglasnikov *i*, *u* in jata ter *a* v polglasnik (posebno ob zvočnikih in v izglasju). Za gorenjščino (z izjemo kroparskega in nekaterih bohinjskih govorov ter selškega narečja in vzhodnogorenjskega podnarečja) je značilno švapanje, otrditev *lj* oz. *nj* v *l* oz. *n*, mehčanje mehkonebnikov *k*, *g*, *h* pred sprednjimi samoglasniki ter različne asimilacije in disimilacije soglasniških sklopov,

⁹ Besedila so anonimizirana, namesto osebnega imena je v ležečem tisku zapisano: *ime govorke*.

ki ji dajejo izrazit slušni vtis. Na oblikovni ravnini je zanjo značilna maskulinizacija samostalnikov srednjega spola v ednini in njihova feminizacija v množini ter nekatere posebnosti v pregibanju samostalnikov, pridevnikov in glagolov. Končnica Oed in Dmn samostalnikov moškega spola je *-am*. Nedoločnik je v večini gorenjskih govorov dolg (prim. Logar 1996: 402–403; Škofic 2012: 208–209).

Gradivo za Kamnik je bilo posneto aprila 2021, posnela ga je takrat 22-letna govorka tega krajevnega govora oz. mestne govorice.

4.1.1 Slovenska dialektološka fonetična transkripcija kamniškega govora

Dõbær dà:n, mó:je imè: je *ime govorkè* in sãm dumà: is Kà:məŋka. Dó:ns je pè:tək, sé:dəmgɑ decé:mbrɑ, lé:tɑ dvɑ: tɪ:sõç pè:tinõ:sənsət. Uẏú:n je ta prà:va zí:ma. Zgõ:di zú:tri sãm za zà:jtək jé:dla pò:uxən 'koš dubrò:t: xlè:pc krú:xa, mlé:k, uré:xe, ruzl:ne, susé:da j pa za u'se skú:xala ku'fe. Zató: k je bla uẏú:n še nõ:č in k mi lú:č ní: dé:lala, mi je drù:žbo dé:lala své:ča.

Za mà:lco punavà:t jé:m çè:šne, já:buk, xrù:ško, gró:ĩzdje, za kusí:u pa mäsò:, k'rəx in sulá:to, pí:jəm pa ví:n al 'pa vó:do.

Ná:ša vɑ:s je zlò: mè:ĩxna, dumà: mam pa velí:k žvalí: mà:m pè:t kù:r, preší:če, má:čka, kə luví: mí:ši, ucè:, 'je pa 'tut é:na kó:za pa en zà:ĩc. Ní:mam pa krà:u, zató: pa 'tut k sré:č ní:mamo dó:st mù:x. Mó:jo bà:ĩto mé:rka vé:lək 'pəs, k mu prà:umo, da je ta prà:u pa:sji čuvà:ĩ, tò: pa zató:, kə je uẏà:dne ucè: napà:du vò:uk, pa jix je 'nəš 'pəs brá:nu.

Zató:, kə usà:g dà:n dó:st dè:lam, me zvəçè:r bulí:jo røkè:. 'Nejbəl me bulí: ləví:ca, bulí:jo me pa 'tut nugè:, 'nejbəl en pà:rst. Ké:rkat me bulí: 'tut ú:č, zató: mó:ja vó:la zvəçè:r ní: 'nejbò:lša. Uẏà:ko nədè:lo je u vɑ:s má:ša, kjer gospò:d žù:pəŋk na kó:nc zmè:r končá: z bəsè:dam »Bò:k nam pumá:geĩ, də bu kó:nc s tò: kurò:no«. Dó:bær ělò:uk, ní: 'kej. 'Je pa ré:ku, də jə bla zà:nč pər né:mu ena žé:nška in njé:n mò:š, kə sta xó:tla kú:pət dó:bær mè:t pa puglé:dat susè:dən grà:t. Pó:t du grà:da ní: dó:uga, cè:sta je lé:pa, ukò:l pa rá:sejo bré:ze. Klú:ča za grà:t ní:mamo. Z'deĩ pa mò:rəm í:t, kə j žè pó:zən. Ləpò: se mè:ĩte!

4.2 Jugovzhodna slovenščina – panonska narečna ploskev – prekmursko narečje – narečni krajevni govor Dokležovja

Govor Dokležovja spada v prekmursko narečje panonske narečne skupine, ki je najbolj vzhodno slovensko narečje in se ga govori v Prekmurju, Porabju na Madžarskem in Radgonskem kotu v Avstriji. Za krajevni govor Dokležovja je

»značilen monoftongično-diftongičen samoglasniški sistem, sestavljen iz dolgih, kratkih in nenaglašanih samoglasnikov, ki so možni v vseh besednih zlogih. Naglas je dinamičen oz.

jakostni. Pri oblikoslovju so ohranjeni vsi trije spoli in vsa tri števila, v sklanjatvi samostalnika je ohranjenih vseh šest sklonov. Večina samostalnikov in pridevnikov se sklanja po nepremičnem naglasnem tipu. Končnica v moškem in srednjem spolu v dajalniku in mestniku ednine je *-i*, ženski spol pa ima v orodniku ednine končnico *-of*. Govor ne pozna preglasa za *c, j, č, ž, š*. Nenaglašeni deležnik na *-l* m. sp. se lahko končuje na *-o* ali *-u*. V prislovnih oblikah najdemo veliko arhaičnih osnov. Besedje dokležovskega govora je predvsem slovansko. Med prevzetimi besedami prevladujejo germanizmi, nekaj manj je romanizmov in madžarskih ter hrvaških izposojenk«. (Pucko 2015: VII)

Gradivo za Dokležovje je bilo posneto aprila 2021. Posnela ga je takrat 37-letna govorca tega krajevne govora.

4.2.1 Slovenska dialektološka fonetična transkripcija krajevnega govora

Dokležovja

'Døber 'døn. 'Me:nj je i'me: ime govork. Du'mà: san z Duk'ležovja, g'näs je pa 'pe:tek, 'se:dmj de'cember d'vá: 'jezero 'øsendeset'pe:t. 'Vönj je p'rà:va 'zi:ima. 'Rano 'zajtra san za 'zà:iṭk pu'je:ila 'punø ku'šarø du'brø:ut. Ku'là:č k'rüja, m'le:iḱo, u'rejje, ru'zine, 'sø:usida pa je za f'se s'küjala 'ká:vø. Ker je 'vönj 'bi:ila še 'nø:uḱ pa pus've:iṭ je 'ne:i 'deḷø, san si vuž'gà:la s've:iḱø.

Za 'mà:licø obi'čà:iṇø 'jøn č'rešnje, 'jåbuko, g'rü:iškø, g'røzdje, za 'øbit pa me'sø:u, k'rüi, pa ša'là:tø, pi'jøn pa 'vi:iṇø ali vu'dø:u.

'Naša 've:s je 'fejst 'mà:la. Du'mà: 'mà:n 'døsta ži'vá:lḱ. 'Pe:t ku'ko:uṣj, 'puiceke, 'mà:čkø, ka lo'vi:i 'mi:šj, 'øfce, pa 'tüi 'eno 'køzø pa 'eṅga 'zà:fca. 'Neman pa k'rà:f, pa na s'rečø 'neḱa 'nitj 'døsta 'müi. 'Mojo 'ižo 'pà:zi 'velkj 'pes. 'Døber 'pes ču'va:i je. Ka 'zà:dnič je 'øfce na'padnu 'vu:k, pa ga je s'tiro.

Za'tø:u, ka 'sakj 'døn 'døsta 'deḷan, me ve'čē:r bu'lijø rø'ke:, še 'nà:i'bole pa 'le:i'va rø:uka, pa nu'ge:, 'en 'pṛst v glà:vṇøn. F'čà:sj me bu'li:i 'tüdi 'ø:uka, 'tak ka san ve'čē:r 'ne:i gl'i:i 'nà:i'bo:uḱše vu'le:.

F'sakø ne'deḷø je v 've:sj 'meša. In 'župnik na 'kuncj 'sigdà:r pu've:i: »'Bo:uḱ nan pu'mà:gaj, ka de 'eṅkrat že 'kunec s 'tø:uḱ ko'rønøf«. V 're:dj mu'žà:kar je, 'neḱa 'kaj. Je pa p'ràvø, ka je, ka sta 'zà:dnič bi'là: p'ri_njen 'ena 'ženska pa n'je:nj 'mø:uṣ, ka sta š'čēla 'kü:iṭiṭj 'døber 'me:t pa pug'lednutj g'rà:t 'tan 'pø:ulek. 'Pø:ut do g'rà:da je 'ne:i 'duga, 'česta je 'le:i'pa, u'kø:uḱj su b'reze. K'lü:ča za g'rà:t pa 'nemåmø. Z'daj pa 'møren 'itj, ka je že 'kesno. 'Fà:iṇ 'bojite!

4.3 Severozahodna slovenščina – beneško-kraška narečna ploskev – briško narečje – narečni krajevni govor Medane

Govor Medane¹⁰ spada v briško narečje primorske narečne skupine, ki se govori na območju občine Brda ter v nekaj briških vaseh, ki danes upravno spadajo pod občine Števerjan, Gorica, Krmin in Dolenje v Italiji. Briško narečje se govori tudi na desnem bregu srednje Soče, in sicer v vaseh Ložice, Plave, Anhovo ter na Ligu (Občina Kanal ob Soči). Govor Medane ima monoftongično-diftongični samoglasniški sistem z izključno dolgimi naglašeni samoglasniki, saj so se vsi prvotno kratki naglašeni samoglasniki podaljšali. Ena izmed značilnosti tega govora je različen glasovni razvoj nekdanjih *e*-jevskih glasov: *jat* se odraža kot *iə*, etimološki *e* kot ozki *e*, nosnik *e* pa kot *a* – kar kaže, da je do denazalizacije prišlo pozno. Naglas je dinamičen, redko se pojavlja tudi končniško naglaševanje. Izglasni *-m* je prešel v *-n*. V ednini so ohranjeni vsi trije slovnični spoli, medtem ko je v množini opazna feminizacija samostalnikov srednjega spola. Besedje govora vsebuje številne furlanizme, ki so rezultat dolgoletnega stika z bližnjim furlanskim jezikovnim okoljem (prim. Zuljan Kumar 2008).

Gradivo za Medano je bilo posneto aprila 2021. Posnela ga je takrat 53-letna govorka tega krajevnega govora.

4.3.1 Slovenska dialektološka fonetična transkripcija medanskega govora

Dobər 'da:n, 'ja:s se 'kli:čən *ime* govorkē, pər'xa:jan zə Mə'da:ne ən 'dənəs je 'pa:tk, 'se:dmi de'ce:mbər 'l̥i:eta d'va: 'ta:užənt 'pe:tin'o:səndəsət. 'Zu:na je p'ra:va 'zi:ma. Z'ɣuə-da z'ju:tro sən za f'ruəšk 'je:dla 'pu:xən 'ze:i dob'ruot. A'lo:ra 'a:dan x'le:pč k'ru:xa, m'l̥jəko, 'o:rix, ce'bi:vo, 'mo:ja so'sjəda pa je za u'si:x s'ku:xla ka'fe:. Kə je bla 'zu:na še 'nuəč ən 'lu:č ni 'd̥jəl:a, me d'ru:žbo 'd̥jəl:a 'a:dna s'vječa.

Za 'ma:lcu pona'va:di 'jən čə'r̥jəšnje, 'ja:pku, x'ru:šku, ɣ'ruəzdje, za ku'si:lo pa me'suə, k'ru:x, sə'la:tu an 'pi:jem 'vi:no al pa 'uə:du.

'Na:ša 'va:s je 'r̥jəs 'ma:iχna, da'ma: 'ma:mo 'pu:xno žva'li: 'pe:t koko'si:, svə'na:te, 'ma:čka, ki lo'vi: 'mi:ši, 'o:uce, je pa 'tu:t 'a:dna 'ko:za ən 'a:dən 'za:jc. 'Ni:man pa k'ra:f ən na s're:ču 'ni:ti 'do:st 'mu:x 'ni:. 'Mo:ju 'xi:šu 'va:rva 've:lik 'pəs, je p'ra:vi 'pa:sji ču'va:i, kə je 'za:dnjič 'o:uce na'pa:du 'vu:k.

Ki u'sa:k 'da:n 'do:st 'd̥jələm, mi zve'če:r bo'li:jo 'ro:ke, pret'səm le'vi:ca, ən 'no:ɣe, pred'səm 'a:dən 'pər:st. 'Ka:išən 'kra:t mi bo'li: 'tu:t o'či:, za'tuə 'mo:ja 'vo:ja zve'če:r 'ni: nar'bu:iš. U'sa:ku ne'd̥jelu jə u 'va:si 'ma:ša, 'ča:ki ɣas'pa:t 'nu:nc na 'ko:ncu 'zme:rən kon'ča: z

¹⁰ Zahvaljujemo se dr. Danili Zuljan Kumar za posredovani opis značilnosti govora Medane.

be'sjədmi »'Bʉəx nam po'ma:ɣi, da bo 'ko:nc s to ko'ro:nu«. 'Duəbər 'mo:š, 'ni 'ki. Je pa 're:ku, da jə bla 'za:dnjɨč pər 'nje:mu 'a:dna 'že:naska ən 'so:ɨ 'mo:š, 'mo:š ən 'že:na, ki so 'tʃəl ku'pɨ:t 'duəbər 'me:t an poɣ'la:st 'a:dən so'sjədɨnʃi ɣ'ra:t. 'Puət do ɣ'ra:du: 'ni: 'du:ɣa, 'ce:sta jə 'lʃəpa, o'kuəle so pa b're:ze. K'ju:ča za ʉ ɣ'ra:t pa 'ni:mamo. Z'da:ɨ pa 'muəren 'jət, ke je že 'po:zno, 'me:ɨta se le'puə!

5 Analiza

Zbrano gradivo, zapisano v znanstveni fonetični transkripciji, omogoča predvsem analizo starejših in nekaterih mlajših (narečnih) glasovnih razvojev v posameznih krajevnih govorih. Ne glede na način zbiranja narečnih različic/prevodov/priredb knjižne predloge, analiza glasovne ravnine pokaže, da izbrani leksemi s svojimi odrazi issln. fonemov relativno dobro odražajo narečno variantnost sodobnega slovenskega jezika. V tabeli v nadaljevanju so predstavljeni refleksi izbranih izhodiščnih splošnoslovenskih (issln.) fonemov v zajetih leksemih v zapisanih krajevnih govorih.¹¹

5.1 Glasovna ravnina

Issln.	Beseda	Kamnik	Dokležovje	Medana
Dolgi zložniki				
*ā	vas, dan	vā:s, dā:n	'vɛ:s, 'dɛn	'va:s, 'da:n
*ē	mleko, sveča	mlē:k, svē:ča	m'lɛ:ɨkə, s'vɛ:ɨčə (Ted)	m'lʃəkə, s'vʃeča
*ē	med	mɛ:t	'mɛ:t	'me:t
*ē	pet, petek	pɛ:t, pɛ:tək	'pɛ:tek, 'pɛ:t	'pe:t, 'pa:tk
*ō	noč, bog, meso	nō:č, bō:k, mäsə:	'nɔ:uč, 'bɔ:uk, me'sɔ:u	'nuč, 'buəx, me'suə
*ō	pot, mož	mō:š, pō:t	'mɔ:uš, 'pɔ:ut	'mo:š
*ī	zima, vino	zī:ma, vī:n	'zi:ɨma, 'vi:ɨnɔ	'zi:ma, 'vi:no
*ī	luč, ključ	lū:č, klū:ča (Red)	k'lū:ča (Red)	'lu:č, k'ju:ča (Red)
*ā	grad, krav (Rmn)	krā:u (Rmn), grā:t	k'rā:f (Rmn), 'mā:čkə (Ted), g'rā:t	k'ra:f, ɣ'ra:t
*ī	volk	vō:uk	'vu:k	'vu:k
*ī	prst	pā:rst	'pɾst	'pā:rst

Dolgi issln. zložniki imajo pričakovane narečne odraze: odraz *ā v gorenjskem in briškem narečju je *a:*, v prekmurskem narečju pa *ɛ:* oz. *ɛ*. Vsi *e*-jevski samoglasniki (*ē, *ē, *ē) imajo v gorenjščini enak odraz *ɛ:*; v briškem narečju je odraz *ē dvoglasnik *jə* oz. *je*, odraz *ē je *e:*, odraz nosnika *ē pa je široki *e:* oz. *a:*, medtem ko je v prekmurskem narečju odraz *ē dvoglasnik *ɛ:j*, odraz *ē in *ē pa je ozki *ɛ:*. Oba izhodišč-

¹¹ V nadaljnji raziskavi bi bilo smiselno tako analizirati besedila vseh krajevnih govorov, zbranih s pomočjo predpripravljenega knjižnega besedila.

na *o*-jevska samoglasnika (**ō*, **ō̄*) imata v gorenjščini enak odraz *o*; v prekmurščini dvoglasnik *o:u*, v briškem narečju je ima **ō* dvoglasniški odraz *uə*, **ō̄* pa se je razvil v široki *o*. Odrazi izhodiščnih **ā*, **ī* in **ū* so v gorenjskem in briškem narečju enoglasniki *a*, *i*, *u*, v prekmurskem pa *á*, *i:ī* in *ü*. Odraz **ǣ* je pri posneti govorki gorenjskega narečja *o:u* (brez pričakovane monoftongizacije v *o*:), v briškem in prekmurskem narečju pa *u*; medtem ko se je **ǣ* v gorenjskem in briškem narečju razvil v *ə:r*, v prekmurskem pa v zlogotvorni *r*.

Issln.	Beseda	Kamnik	Dokležovje	Medana
Kratki zložniki				
(kratki akutirani v nezadnjem besednem zlogu) * <i>ǎ</i> -	maša, pasji	pá:sji, má:ša	'meša	'pa:sji, 'ma:ša
(kratki akutirani v nezadnjem besednem zlogu) * <i>ě</i> -	breza, cesta	čé:sta, bré:ze (Imn)	b'rěze (Imn)	b're:ze (Imn)
(kratki akutirani v nezadnjem besednem zlogu) * <i>ē</i> -	ženska, sedem	žé:mska	'ženska	'že:mska
(kratki akutirani v nezadnjem besednem zlogu) * <i>ō</i> -	volja	vó:la	/	'vo:ja
(kratki akutirani v nezadnjem besednem zlogu) * <i>ū</i> -	kruha (Red)	krú:xa	k'rūja	k'ru:xa
(kratki akutirani v nezadnjem besednem zlogu) * <i>ǔ</i> -	krava ¹²	/	/	/
(kratki akutirani v nezadnjem besednem zlogu) * <i>ǖ</i> -	dolga (prid., led ž)	dó:uga	'duga	'du:ɣa

Tudi odrazi kratkih akutiranih zložnikov v nezadnjem besednem zlogu so pričakovani – v gorenjskem narečju so enaki stalno dolgim samoglasnikom, ohranjen je akut na dolžini. V prekmurskem narečju še ni prišlo do podaljšave akuta na nezadnjem besednem zlogu, refleks **ǎ*- je zato kratek in širok, odraz **ě*- je *e*, odraz **ē*- pa *e*. Odraz **ě*- je v briškem narečju enak odrazu **è*-, tj. *e*-, podobno je tudi refleks **ō*- širok, tj. *o*:.¹³

¹² Beseda bi morala biti v besedilu povedana ne v roditeljski množini ali orodniku ednine, ker je tam naglašeni *a* v osnovi izvorno cirkumflekiran.

¹³ Besede z issln. kratkima akutiranima nosnikoma (**ě*- in **ǔ*-, npr. *detelja* in *goba, toča*) v besedilo niso bile zajete.

Issln.	Beseda ¹⁴	Kamnik	Dokležovje	Medana
(kratki naglašeni v zadnjem besednem zlogu) *-ə	pes	ˈpəs	ˈpes	ˈpəs
(kratki naglašeni v zadnjem besednem zlogu) *-o	koš ¹⁵	ˈkoš	/	/
kratki naglašeni v zadnjem besednem zlogu *-u	kruh	kˈrux	kˈruij	kˈru:x
(kratki naglašeni v zadnjem besednem zlogu *-f)	poln ¹⁶	/	/	/

Odraz kratkega naglašenege *-ə v zadnjem besednem zlogu v gorenjskem in briškem narečju je kratki polglasnik, v prekmurskem narečju pa *e*. V gorenjskem narečju kratki naglašeni samoglasniki oslabijo v polglasnik, v briškem narečju ni kolikostnega nasprotja v naglašenihih zložnikih in zato tudi oslabitev ni izkazana, *-u ima v prekmurskem narečju kratek odraz, tj. *ü*.

Issln.	Beseda	Kamnik	Dokležovje	Medana
Nenaglašeni zložniki				
prednaglasni *eV	levica	ləvı:ca	/	leˈvi:ca
ponaglasni *Ve	oreh	/	/	ˈo:rix
ponaglasni *Və	hlebec, petek, danes, zajec	dó:ns, pė:tək, xlė:pc, zà:jc	ˈpɛ:tek	ˈpartk, ˈdanəs
prednaglasni *oV	doma	dumà:, dubrò:t (Rmn), susė:da, luvı:, bulı:, kusı:u	duˈmà:, duˈbro:ut, loˈvi:i, buˈlijo	daˈma:, dobˈruot, loˈvi:, boˈlijo
izglasni nenaglašeni V-o	mleko, vino, veliko (prisl.)	mlė:k, ví:n, velı:k, kusı:u	mˈlɛ:jkɔ, ˈvi:iɲɔ	mˈlɛjəkɔ, ˈvi:ɲo
ponaglasni *Vf	jabolko	já:buk	ˈjábukɔ	ˈja:pku

Nenaglašeni zložniki so povsod, najizraziteje pa v gorenjskem narečju, podvrženi slabljenju in (predvsem v izglasju) tudi onemevanju. V gorenjščini in prekmurščini prihaja do oženja prednaglasnega *o.

¹⁴ Za boljšo predstavo o razvoju kratkih naglašenihih samoglasnikov v zadnjem besednem zlogu bi moralo besedilo zajemati tudi besede z issln. *-i (npr. *miš* v I/Ted namesto v Tmn), *-ě (npr. *hren*) in *-à (npr. *brat, gad*).

¹⁵ Beseda z izhodiščnim *-o (*koš*) v besedilu ni bila posrečeno izbrana, ker je ne poznajo v vseh narečjih.

¹⁶ Beseda z izhodiščnim *-f v besedilu ni bila posrečeno izbrana, ker se v narečjih večinoma uporablja druga tvorjenka z istim korenem.

Issln.	Beseda	Kamnik	Dokležovje	Medana
Po naglasnih premikih naglašeni zložniki				
umično naglašeni * <i>ō</i>	koza, oreh, vodo (Ted)	kó:za, vó:do (Ted)	'kɔzɔ (Ted)	'kɔ:za
umično naglašeni * <i>ē</i>	žena	/		'že:na
* <i>ó</i> (pod terciarnim naglasom)	oko	(ù:č)	('ɔ:ɥka)	(o'či:)
* <i>é</i> (pod terciarnim naglasom)	meso	məsɔ:	mɛ'sɔ:ɥ	mɛ'sɯə

Održi umično naglašeni issln. samoglasnikov v gorenjskem in briškem narečju so pričakovani široki in dolgi *e/o*: (v gorenjščini akutirani), v prekmurskem narečju do podaljšave ni prišlo. Nobeden od zapisanih krajevnih govorov ne pozna terciarnega umika naglasa.

Issln.	Beseda	Kamnik	Dokležovje	Medana
Zvočniki				
* <i>ĵ</i>	ključ, volja, nedeljo (Ted)	klú:ča (Red), vò:la, nədɛ:lɔ	vu'le: (Red), ne'dɛlɔ, k'lú:ča (Red)	k'ju:ča (Red), 'vo:ja, ne'djɛlu (Ted)
* <i>ń</i>	svinja, češnja, zadnjič, njem (Med)	čɛ:šne (Imn), (ɥzà:dne), nɛ:mu (toda nɛjɛ:n)	č'rešnje (Imn), 'zà:dnič, p'ri_njen	čə'riəšnje, 'zə:dnič, pər'nje:mu
<i>j > dž</i>	jabolko	já:buk	'jábuko	'ja:pku
* <i>črě-</i>	češnja	čɛ:šne (Imn)	č'rešnje	čə'riəšnje
protetični <i>v-</i>	oreh, ovce, oko, okoli	urɛ:xe (Tmn), ucɛ, ù:č, ukò:l	u'reije, 'ɔ:ɥka, 'ɔfce, u'kɔ:ɥlĵ	'ɔriəxe, o'či:, 'o:uce, o'kuəle
protetični <i>j-</i>	ime, imam, imejte, iti	imɛ:, i:t	i'mɛ:, 'itĵ	'jət
prehodni <i>-j-</i>	grozdje	grɔ:izdje	g'rɔzdje	ɣ'rɥəzdje
<i>l > v</i> (pred zadnjimi samoglasniki – švapanje)	delam, hotela, skuhala	dɛ:lám, xó:tla, skú:xala	'dɛlan	'dĵi:lə (del -l, ž ed)
<i>-m > -n</i>	sem, jem, pijem, imam, nimam, delam	səm, jɛ:m, pí:jəm, mam, mɔ:rəm, dɛ:lám	san, 'jɛn, pi'jɛn, 'má:n, 'mɔrɛn, 'dɛlan	se 'kli:čən, 'muərɛn, 'dĵeləm
<i>v > f</i> (pred nezvenečimi soglasniki in v izglasju)	krav (Red), ovce (Imn), vse, vsako, včasih	ɥ'se, krà:ɥ, ucɛ, ɥsà:ko (Ted)	f'se, k'rà:f, 'ɔfce, 'zà:fca, f'čá:sĵ	k'ra:f, 'o:uce, ɥ'sa:ku
Nezvočniki				
<i>-g > -x</i>	bog	bò:k	'bɔ:ɥk	'bɯəx
<i>x > j</i>	skuhala, kruh, muh (Rmn)	skú:xala, k'rəx, mù:x	s'küjala, k'rüĵ, 'müĵ (Rmn), u'reije	s'ku:xla, k'ru:xa, 'mu:x
<i>g > ɣ</i>	grozdje	grɔ:izdje	g'rɔzdje	ɣ'rɥəzdje
<i>dn > gn</i>	danes	(dó:ns)	g'näs	('dənəs)

Pregled odrazov issln. soglasnikov v zapisanih krajevnih govorih večinoma izkazuje pričakovane narečne značilnosti, tj. otrditev **l* in **n* v gorenjskem narečju, **l* je otrdel v *l* tudi v prekmurskem narečju, medtem ko je **n* palatalni element tu večinoma ohranil (odraz *nj*), v briš. narečju pa se je **l* razvil v *j*, odraz **n* pa je *nj*. Odraz issln. skupine **črě-* je v gorenjskem narečju *če-*, v prekmurskem in briškem narečju pa je *r* v tej skupini ohranjen. V nobenem krajevnem govoru ni zapisan protetični *v-* (čeprav bi ga vsaj v gorenjskem narečju pričakovali), le za briško narečje je izpričan protetični *j-* (ki bi ga pričakovali tudi v gorenjskem narečju). Prehodni *-j-* pričakovano izkazuje samo gorenjska informantka, razvoj *v > f* pred nezvenečimi soglasniki in v izglasju pa le prekmurska govorka. Švapanja (proti pričakovanju) gorenjska govorka ne izkazuje, prav tako ne razvoja *-g > -x*.¹⁷ Razvoj *-m > -n* pričakovano izkazuje le govorki prekmurskega in briškega narečja; prekmurska govorka pričakovano izkazuje tudi razvoj *dn > gn*, briška pa *g > γ*.

5.2 Oblikovna ravnina

Predloženo besedilo oz. njegove narečne različice ne omogočajo (razen izjemoma) analize narečnih oblikovnih značilnosti. Briška govorka je tako uporabila končnico *-u* (kratka *u*-sklanjatev) namesto predložene končnice *-a* (*o*-sklanjatev) v Red samostalnika *grad*: *do grada* – briš. *do gradu*. Izstopa vezava glagola *skuhati za* z rodilniško namesto tožilniško obliko zaimka *vsi* v briškem narečju: *je za vseh skuhala* nam. *je za vse skuhala*. Prav tako je v tem narečju izkazana narečna raba povratnosvojlnega zaimka *svoj* namesto *njen*, npr. *ženska in svoj mož* namesto *ženska in njen mož*. Kljub predlogi z imenovalnikom v datumu, tj. kot odgovor na vprašanje *Kateri dan je danes?* (7. december), je gorenjska govorka uporabila bolj živo obliko z rodilnikom, tj. kot odgovor na vprašanje *Kdaj je danes?* – t. i. rodilnik časa (genitivus temporis) (*sedmega decembra*). Podobno je namesto imenovalniške zveze *je pa tudi ena koza in en zajec* prekmurska govorka uporabila vezavo (izpuščenega) glagola *imeti* s tožilnikom, tj. *tudi eno kozo pa enega zavca*. Gorenjska govorka je v svoji priredbi uporabila tudi določno obliko pridevnika s členom *ta*, tj. *prava* – gor. *ta prava*.

5.3 Besedna ravnina

Morfonološko¹⁸ poknjženo besedilo omogoča predvsem vpogled v poimenovalno (leksikalno) in besedotvorno raznolikost narečij. Informantke so na nekaterih mestih zamenjale predvsem iskane polnopomenske besede z drugimi (prevzetimi ali domačimi)

¹⁷ Odsotnost protetičnih glasov, švapanja in razvoja razvoja *-g > -x* je značilnost gorenjščine mlajših govorcev (informantka tudi ne živi v ruralnem, ampak bolj mestnem okolju).

¹⁸ Morfonološka poknjžitev pomeni pretvorbo narečnega izraza v knjižnega ob upoštevanju vseh glasovnih narečnih razvojov od rekonstruiranega izhodiščnega slovenskega fonološkega sistema konec 12. stoletja do sodobnega stanja v posameznem krajevnem govoru.

narečnimi poimenovanji, npr. *koš* – briš. *dzej*;¹⁹ *tisoč* – briš. *tavžent*,²⁰ prekm. *jezero*; *zajtrk* – briš. *fruštik*;²¹ *hlebec* – prekm. *kolač*; *rozine* – briš. *cebiva*; *kava* – gor. *kofe*, briš. *kafe*; *luč* – prekm. *posvet*; *prašiče* – prekm. *pujske*, briš. *svinate*; *čuva* – gor. *merka*, prekm. *pazi*, briš. *varva*; *župnik* – briš. *gospod nunc*, gor. *gospod*, prekm. *župnik*;²² *vedno* – gor. *zmeraj*, prekm. *sigdar*, briš. *zmerom*; *in* – prekm. *pa*; *ponavadi* – prekm. *običajno*; *kosilo* – prekm. *obed*; *zelo* – prekm. *fejst*, briš. *res*; *kokoši* – gor. *kure*; *mačka* (Ted m) – prekm. *mačko* (Ted ž); *mož* – gor. *človek* itd.

Na več mestih so informantke uporabile različne tvorjenke z (diahrono) istimi koreni, npr. *zunaj* – gor. *vzunaj* in prekm. *veni*; *poln* – gor. in briš. *polhen*; *koš* – prekm. *košara*; *hlebec* – briš. *hlebič*; *hruška* – prekm. *gruška*; *majhna* – prekm. *mala*; *zajec* – prekm. *zavec*; *levica* – prekm. *leva roka*; *zvečer* – prekm. *večer*; števniki *petinosemdeset* – prekm. *osemdesetpet*; *mož* – prekm. *možakar*. Uporabljene so bile tudi različice glagola *biti*, npr. *bo* – prekm. *bode*; *ni* – prekm. *nega*, *nisem* – prekm. *sem ne*.

Na nekaj mestih je bil zaradi približevanja živemu, naravnemu narečnemu govoru uporabljen drug enakopomenski izraz, npr. *prihajam iz* – gor. in prekm. *doma sem iz*; *sosednji grad* – prekm. *grad tam poleg*. Redko je iz istega razloga prišlo do zamenjave glagolskega vida, npr. *jedla* – prekm. *pojedla*.

Ob leksikalni raznolikosti ali enotnosti leksemov, uporabljenih v zbranih besedilih, je seveda smiselno upoštevati še morebitni vpliv knjižne predloge na njeno narečno preubeseditev.

5.4 Skladenjska ravnina

Kljub knjižni predlogi so informanti na nekaterih mestih tudi skladijsko (morda idiolektalno) prilagodili besedilo svojemu narečju, zato je lahko smiselno tudi opazovanje te jezikovne ravnine.

Na nekaj mestih je prišlo do zamenjave besednega reda, s čimer so govorke poskušale besedilo bolj približati naravnemu, živemu govoru, npr. *pa je* – gor. *je pa*; *bila zunaj* – prekm. *veni bila*; *pijem pa* (protivno priredje) – briš. *in pijem* (vezalno priredje); *ker je zadnjič* – prekm. *ker zadnjič je*; *je bila zadnjič* – prekm. *sta zadnjič bila*; *lepo se imejte* – briš. *imejte se lepo*; *niti dosti muh ni* – prekm. *ni niti dosti muh* itd.

¹⁹ Leksem je v pomenu 'koš' (V319.01) in 'jerbas' (V320.01) zapisan tudi v zbranem gradivu za SLA (prim. fran.si).

²⁰ Leksem *tavžent* bi gotovo uporabil tudi starejši gorenjski govorec.

²¹ Leksem *fruštik* bi gotovo uporabil tudi starejši gorenjski govorec.

²² Primerjava z odgovori v teh in sosednjih krajevnih govorih SLA na V179B *župnik* kaže enake odgovore, za gorenjščino je sicer zabeležen tudi leksem *fajmošter*.

Še večkrat so govorkе slogovno nekoliko preoblikovale besedilo z dodajanjem besed in besednih zvez, npr. *je – prekm. je pa; hlebec – brišk. eden hlebič; soseda – brišk. moja soseda; sveča – brišk. edna sveča; ker + in – gor. zato ker + in ker; ker – gor. to pa zato ker; ker – gor. in prekm. zato, ker; ali – gor. in brišk. ali pa; imam – gor. imam pa + imam; pes – gor. pes, ki mu pravimo, da je; prst – prekm. prst v glavnem; da bo konec – prekm. da bode enkrat že konec; dober mož – prekm. v redu možakar je; sosednji grad – brišk. eden sosednji grad. Večjo živost je bilo mogoče doseči tudi s krčenjem izvirnega besedila, npr. *konča z besedami – prekm. pove; ključa za v grad pa nimamo – gor. in prekm. ključa za grad nimamo.**

Besedna zveza *moje ime je* je prekm. govorka prebesedila v bolj živo *ime mi je*, briška govorka pa se je predstavila z romanskim kalkom, tj. *jaz se kličem*. Briška govorka je v svoje besedilo pred naštevanjem dodala prevzeti napovedni členek *alora 'torej'*. Namesto vezalnega priredja oz. veznika *in* je gorenjska govorka uporabila pojasnjevalno priredje, tj. *zato pa tudi*. Predložna besedna zveza *na srečo* (Ted) je v gorenjskem besedilu zamenjana s predložno zvezo *k sreči* (Ded). Glagol *biti* je bil zamenjan z glagolom *imeti*, npr. *ni muh – gor. nimamo muh*. Besedno zvezo *mi je družbo delala sveča* je prekmurska govorka zaradi njene neživosti slogovno preoblikovala v *sem si vžgala svečo*. Zloženo poved, ki se konča s stavkom *je ovce napadel volk*, sta gorenjska in prekmurska govorka razširili z dodatnim stavkom, tj. gor. *pa jih je naš pes branil* oz. prekm. *pa ga je stiral*. Zvezo *roke, predvsem levica, in noge* je gorenjska govorka razširila v *roke, najbolj me boli levica, bolijo me pa tudi noge*, prekmurska govorka pa v *roke, še najbolj pa leva roka, pa noge*. Zvezo *zato moja volja zvečer ni najboljša* je prekmurska govorka preoblikovala v *tako ka sem večer ne glih najboljše volje, pozdrav lepo se imejte pa v fajn bodite*.

6 Pomanjkljivosti raziskave in možnosti za njen nadaljnji razvoj

Čeprav gradivo ponuja dragocen vpogled v sodobno narečno rabo, ima nekatere omejitve. Analiza zbranih zapisanih (narečnih) besedil je pokazala nekaj pomanjkljivosti pri pripravi knjižne predloge (napačne oblike iskanih besed npr. ne omogočajo vpogleda v razvoj nekaterih issln. fonemov, nekateri leksemi pa se ne uporabljajo v vseh narečjih in so zato v besedilu zamenjani z narečnimi).

Pri zbiranju informantov niso bili upoštevani klasični dialektološki kriteriji za izbor – informanti niso bili izbrani glede na starost, stalnost bivanja v narečnem okolju, socialni položaj ali druge sociolingvistične dejavnike (prim. Bitenc 2024), kar lahko vpliva na avtentičnost govora. Prav tako večinoma manjkajo natančni metapodatki o govoricah, saj so zabeleženi le osnovni podatki, kot sta kraj in spol, ne pa tudi starost, izobrazba ali stik z drugimi jezikovnimi različicami.²³

²³ V prihodnje bodo podatki zbirani skladno z Gostenčnik, Verdonik (2024).

Tehnična kakovost posnetkov ni vedno enotna, saj so bili ti pogosto zajeti z mobilnimi telefoni v neprofesionalnih razmerah. Pomembna omejitev je tudi sama narava gradiva, saj posnetki ne zajemajo spontanega govora, temveč interpretacijo vnaprej pripravljenega knjižnega besedila, kar pomeni, da govorniki pogosto uporabljajo stilno ali leksikalno prilagojene rešitve, ki ne odražajo nujno njihovega običajnega jezika. Zaradi tega posamezni leksemi niso vedno primerljivi med različnimi govorniki oz. pokrajinskimi različicami jezika.

Kljub navedenim pomanjkljivostim gradivo ostaja relevanten prikaz raznolikosti slovenskega jezika in kot tako lahko predstavlja vir za različne uporabe. V prihodnje bi bilo smiselno zbirko razširiti z dodatnimi posnetki, zlasti iz trenutno slabše zastopanih okolij, vanjo vključiti tudi kontrolne informante in spontane govorne situacije ter posnetke opremiti z natančnejšimi metapodatki.

7 Možnosti uporabe

Zbrano, zapisano in zvočno podprto gradivo ponuja številne možnosti uporabe tako za strokovno kot tudi širšo javnost. Njegova posebna vrednost je v tem, da omogoča primerjavo govornikov različnih na osnovi istega besedilnega izhodišča, kar je tudi didaktično zelo uporabno. Ena izmed osnovnih možnosti uporabe je prepoznavanje posameznih govorov (narečij) na podlagi slušnega vtisa – poslušalec lahko ob poslušanju posnetkov izhodiščno enakih besedil zaznava in ugotavlja razlike v naboru glasov, naglasu, melodiji govora in posameznih besed, tudi če nima posebnega jezikovnega znanja.

V pedagoškem procesu, zlasti pri pouku slovenščine v osnovni in srednji šoli, je gradivo mogoče uporabiti za iskanje sopomenk ali pokrajinskih različic knjižnih besed, primerjavo narečnih in knjižnih izrazov ter njihovo umeščanje glede na slovarske oznake, kot so narečno ali pogovorno. Učenci in dijaki lahko ob poslušanju posnetkov prepoznajo narečno pogojene glasovne posebnosti in se seznanjajo z različnimi izgovorjavami. Prav tako gradivo omogoča praktične vaje iz glasoslovja in oblikoslovja, kot so analiza končnic, opazovanje rabe dvojine ali prepoznavanje palatalizacije in drugih glasovnih sprememb. V okviru pouka skladnje je mogoče gradivo uporabiti za analizo stavčnih struktur. Uporabno je tudi pri pouku zgodovine jezika, kjer omogoča ponazoritev in primerjavo razvoja posameznih izhodišnih splošnoslovenskih glasov v različnih krajevnih govorih.

Gradivo se lahko smiselno vključi tudi v pouk geografije ali sociologije, saj lahko popestri obravnavo posameznih slovenskih regij s poslušanjem govornikov različnih besedil in omogoča pogovor o jezikovni raznolikosti slovenskega prostora in družbenem položaju narečij nekoč in danes, ko so ta vedno bolj prisotna v glasbi, filmu, književnosti in v vsakdanji rabi vseh generacij, tudi mladih.

V visokošolskem prostoru je gradivo uporabno kot uvod v dialektološko analizo za študente slovenistike. Omogoča ciljno analizo posameznih fonetičnih, morfoloških ali besedotvornih pojavov ter služi kot podlaga za mednarečne primerjave. Prav tako lahko dopolnjuje obstoječe korpuse z dodatnimi zvočnimi in transkribiranimi primeri sodobnega narečnega govora.

Zahtevnejšim uporabnikom, npr. jezikoslovcem, študentom slovenistike, gradivo omogoča tudi primerjavo posameznih uporabljenih leksemov ali preučevanje glasovnih in oblikovnih značilnosti posameznih narečij, npr. razvoja praslovanskih oz. izhodiščnih splošnoslovenskih fonemov in različnih narečnih glasovnih sprememb, kot so proteza, palatalizacija, asimilacija, različnih načinov naglaševanja itd., ali analizo narečnih besedotvornih posebnosti in razlik v pregibanju besed ipd.

Zbrano gradivo lahko služi tudi kot pripomoček pri ozaveščanju širše javnosti o jezikovni in kulturni dediščini slovenskega prostora, zlasti lokalnih skupnosti ali etnoloških društev, ki želijo ohraniti govor svojega kraja. Zbrano gradivo je lahko tudi v pomoč ustvarjalcem, ki v glasbi, filmu ali drugih multimedijskih projektih iščejo avtentičen narečni izraz.

V prihodnosti bi bilo zbrano, transkribirano in analizirano gradivo smiselno prenesti na spletni portal, kjer bi bilo opremljeno z zvočnimi posnetki, metapodatki in didaktičnimi priporočili za različne tipe uporabnikov.

8 Sklep

Čeprav zbrano gradivo ne sledi v celoti metodološkim merilom klasične dialektološke raziskave, saj govorci niso bili izbrani po njenih merilih in v raziskavo niso bili vključeni kontrolni informanti, posnetki pa ne zajemajo povsem spontanega govora, ponuja dragocen vpogled v sodobno narečno rabo, saj izkazuje tipične jezikovne značilnosti zbranih govorov. S tem dopolnjuje obstoječe vire ter omogoča vpogled v spreminjanje in ohranjanje zemljepisnih različic slovenskega jezika.

Obenem ima gradivo tudi didaktični potencial, saj omogoča nazoren prikaz raznolikosti slovenskega jezika in prostorske razporeditve izbranih (narečnih) glasovnih pojavov. Zato je uporabno pri pouku slovenščine, dialektologije in tudi družboslovja na različnih izobraževalnih ravneh ter je namenjeno predvsem učiteljem, dijakom in študentom, zanimivo pa je lahko tudi za širšo javnost, ki želi bolje spoznati živo slovensko jezikovno dediščino.

Viri in literatura

- AURREKOETXEA, Gotzon, Ariane ENSUNZA, Jožica ŠKOFIC, Hans VAN DE VELDE, 2022: DIACLEU – An introduction to dialect classifications in Europe. *Dialectologia* 10/Special issue. 1–17.
- BITENC, Maja, 2024: Konteksti snemanja govornega diskurza v sociolingvistik. *Stanje in perspektive uporabe govornih virov v raziskavah govora*. Ur. Mira Krajnc Ivič. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru. 351–367. DOI: <https://doi.org/10.18690/um.ff.4.2024.18>.
- BROZOVIČ, Dalibor, 1996: Sociolingvistika prema genetskoj i tipološkoj lingvistici. *Suvremena lingvistika* 41–42. 87–94.
- FLEISCHER, Jürg, 2017: *Geschichte, Anlage und Durchführung der Fragebogen-Erhebungen von Georg Wenkers 40 Sätzen: Dokumentation, Entdeckungen und Neubewertungen*. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms (Deutsche Dialektgeographie, 123).
- Forschungszentrum Deutscher Sprachatlas. Regionalsprache.de (REDE). <https://www.regionalsprache.de/en/home.aspx> (dostop 25. 2. 2026).
- Forschungszentrum Deutscher Sprachatlas. Wenkersätze. <https://www.uni-marburg.de/de/fb09/dsa/recherche-und-dokumentationszentrum/wenkersaetze/die-40-saetze-nord-und-mittelddeutschlands> (dostop 25. 2. 2026).
- GOSTENČNIK, Januška, 2025: Belokranjska narečja – zbiranje narečnega gradiva na terenu. *Slavistično društvo Slovenije: Slovenistika in slavistika 90 let kasneje*. Ur. Jožica Jožef Beg, Duša Divjak Race. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 231–243.
- Interaktivna karta slovenskih narečnih besedil. Narecja.si. URL: <https://narecja.si/> (dostop 25. 2. 2026).
- KENDA-JEŽ, Karmen, 2002: Model idealnega govorca v slovenskih dialektoloških raziskavah. *Med dialektologijo in zgodovino slovenskega jezika: ob življenjskem in strokovnem jubileju prof. dr. Martine Orožen*. Ur. Marko Jesenšek idr. Maribor: Slavistično društvo Slovenije. 150–165.
- LAMELI, Alfred, 2010: Linguistic Atlases. Traditional and Modern. *An International Handbook of Linguistic Variation: Volume 1, Theories and Methods*. Berlin, New York: De Gruyter Mouton.
- LOGAR, Tine, 1981: Izhodiščni splošnoslovenski fonološki sistem. *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom. Posebna izdanja LV, Odjeljenje društvenih nauka 9*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. 29–33.
- LOGAR, Tine, 1996: *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.
- MARC BRATINA, Karin, 2009: Etape zbiranja narečnega frazemskega gradiva. *Annales* 19/2. 399–410.
- PUCKO, Renata, 2015: *Glasoslovni in oblikoslovni oris dokležovskega govora*. Diplomsko delo. Maribor.
- RAMOVŠ, Fran, 1936: *Kratka zgodovina slovenskega jezika* I. Ljubljana: Akademski založba.
- RAMOVŠ, Fran, 1950: Relativna kronologija slovenskih akcentskih pojavov. *Slavistična revija* 3/1–2. 16–23.
- RIGLER, Jakob, 1963: Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu. *Slavistična revija* 14/1–4. 25–78.
- SNOJ, Marko, 2016: *Slovenski etimološki slovar*, 3. izd. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=193&View=1&Query=%2A> (dostop 25. 2. 2026).
- SUŠNIK, Miha, 2025: Slovensko narečno gradivo v zapuščini Luciena Tesnièrja. *Jezikoslovni zapiski* 31/2. 213–247. DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.31.2.11>.
- ŠEKLI, Matej, 2018: *Tipologija lingvogenez slovanskih jezikov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- ŠEKLI, Matej, 2023: On the Genealogical Linguistic Classification of Slavic Languages and Their Dialect Macro-Areas. *Dialectologia* 11/Special issue. 5–49. <https://raco.cat/index.php/Dialectologia/article/view/427731> (25. 2. 2026).
- ŠKOFIC, Jožica, 2012: Gorenjsko narečje kot kulturna dediščina. *Gorenjska: etnologija in pokrajine na Slovenskem na primeru Gorenjske ali kaj lahko etnologi in kulturni antropologi doprinesemo h kulturni podobi in razumevanju pokrajin na Slovenskem*. Ur. Tita Porenta, Mojca Tercej Otorepec. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo. 167–182.

- ŠKOFIC, Jožica, 2020: Slovenian dialects in Wenker's Sprachatlas des deutschen Reichs. *Minderheitensprachen und Sprachminderheiten: Deutsch und seine Kontaktsprachen in der Dokumentation der Wenker-Materialien*. Ur. Jürg Fleischer. Hildesheim, Zürich, New York: G. Olms (Deutsche Dialektgeographie, 126). 601–636.
- ŠKOFIC, Jožica, Klara ŠUMENJAK, 2026: Survey Dataset of Spoken Slovene Dialects in Kamnik, Medana, and Dokležovje [Data set]. *Zenodo*. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19442761>.
- ŠUMENJAK Klara, 2013b: Priprava gradiva in standardizacija nivojev zapisa za potrebe dialektološkega korpusa GOKO. *Družbena funkcijskost jezika (vidiki, merila, opredelitve)*. Ur. Andreja Žele. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (Obdobja, 32). 443–449.
- ŠUMENJAK, Klara, 2013a: *Opis govora Koprive na Krasu na osnovi dialektološkega korpusa*. Doktorska disertacija. Koper.
- VERDONIK, Darinka, Januška GOSTENČNIK, 2024: *Smernice za zbiranje podatkov za govorne vire*. Maribor: Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko Univerze v Mariboru.
- ZULJAN KUMAR, Danila, 2008: Brda – pokrajina dveh kultur. *Slovenščina med kulturami*. Ur. Miran Košuta. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 234–248.

Summary

This article presents a comparative linguistic analysis of dialectal material collected through a pre-prepared standard Slovene text that was adapted into various local dialects of Slovene. Informants from different Slovene regions read and recorded the same text in their native speech, providing a controlled basis for phonetic and structural comparison. To date, over fifty recordings from all seven Slovene dialect groups have been collected. For detailed examination, three representative dialects were selected: the Kamnik speech (Gorenjsko/Upper Carniolan group), the Medana speech (Briško/Brda dialect of the Primorska/Littoral group), and the Dokležovje speech (Prekmursko/Prekmurje dialect of the Panonska/Pannonian group). The material was phonetically transcribed and analysed on the phonological, morphological, lexical, and syntactic levels. The analysis confirms that the selected lexemes, derived from the *Slovene Linguistic Atlas* questionnaire, enable the tracing of phonological developments from the initial Common Slovenian phonological system and reveal systematic variation among contemporary spoken varieties of Slovene. The results demonstrate the coexistence of traditional dialectal features and innovative tendencies influenced by modern language contact and social change. Despite certain methodological and technical limitations, the material constitutes an empirical resource for dialectological and phonetic research from both diachronic and synchronic perspectives. It also offers clear didactic potential for illustrating dialectal diversity in Slovene language teaching and linguistic training. The article concludes by outlining the planned development of the dataset into a digital collection integrating audio recordings, phonetic transcriptions, metadata, and pedagogical applications.